

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра музичного мистецтва

Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

з теми: **«НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ
ЗАСОБАМИ КОБЗАРСЬКОГО МИСТЕЦТВА НА УРОКАХ
ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «МИСТЕЦТВО»»**

Виконав: здобувач вищої освіти
освітньої програми Середня освіта
(Музичне мистецтво)
спеціальності 014 Середня освіта (за
предметними спеціальностями)
предметної спеціальності 014.13 Середня
освіта (Мистецтво. Музичне мистецтво)
денної форми здобуття вищої освіти
Турик Ілля Олегович

Керівник: Чабан-Чайка С. В., кандидат
педагогічних наук, доцент, доцент
кафедри музичного мистецтва

Рецензент: Печенюк М. А., кандидат
педагогічних наук, професор, професор
кафедри музичного мистецтва

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ

- 1.1. Поняття національно-патріотичного виховання учнів у педагогічній науці
- 1.2. Особливості національно – патріотичного виховання учнів в умовах мультикультурного середовища групи
- 1.3. Значення мистецтва у формуванні патріотичної свідомості учнів

Висновок до 1 розділу

РОЗДІЛ 2. КОБЗАРСЬКЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ

- 2.1. Історія та розвиток кобзарства
- 2.2. Внесок Тараса Шевченка в кобзарську традицію
- 2.3. Кобзарські думи, пісні як інструменти патріотичного виховання

Висновок до 2 розділу

РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ КОБЗАРСЬКОГО МИСТЕЦТВА НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «МИСТЕЦТВО»

- 3.1. Планування та проведення уроків з використанням кобзарського мистецтва
- 3.2. Методика інтеграції кобзарських творів у навчальний процес
- 3.3. Вивчення народних дум, пісень на уроках мистецтва
- 3.4. Експериментальне дослідження «Національно-патріотичне виховання учнів засобами кобзарського мистецтва на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво»»
- 3.5. Аналіз ефективності впровадження кобзарського мистецтва у виховний процес.

Висновок до 3 розділу

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

ВСТУП

В наш непростий час, коли саме існування країни опинилося під загрозою, не можна нам, вчителям не приділяти достатньої уваги саме патріотичному вихованню підрастаючого покоління.

Виховання в молодого покоління почуття патріотизму, активної громадянської позиції в наш час визнано проблемами загальнодержавного масштабу. Нова освітня філософія визначила головну стратегію педагогічної діяльності: спрямування навчально-виховного процесу на формування ціннісного ставлення особистості до свого народу, Батьківщини, держави, нації. Патріотизм покликаний дати новий імпульс духовному розвитку народу, формуванню громадянського суспільства, що передбачає зміни громадянської свідомості, моральної, правової культури особистості, розквіту національної самосвідомості.

Національно - патріотичне виховання — це планомірна виховна діяльність педагогів, сім'ї та суспільства, спрямована на формування у вихованців почуття любові до Батьківщини, національної самосвідомості й гідності; дбайливого ставлення до рідної мови, культури, традицій; відповідальності за рідну природу; потреби зробити свій внесок у долю Батьківщини; інтересу до міжнаціонального спілкування; прагнення праці на благо рідної країни, її народу. Сучасний етап розвитку України від вчителів художньо-естетичних дисциплін особливо потребує здійснення системи заходів, спрямованих на національно-патріотичне виховання молоді .

Почуття патріотизму є однією з головних ознак духовно розвиненої людини. І, хоча, поверхово глянувши на сучасну молодь навіюється думка що з почуттям патріотизму у нас все гаразд, придивившись краще, розумієш що, це не зовсім так. Історично так склалося, що Україна переживала нелегкі часи, майже на протязі всієї своєї історії, вона була неодноразово поділена, розділена, перекраєна різними державами, а це , в свою чергу, наклало глибокий відбиток на ідею єдності країни. З зовні таке розмаїття поглядів, ідей, переконань, політичних та ідеологічних уподобань є ніби виразом демократії, внутрішньо

воно не сприяє єднанню народу, і, на мою думку, саме це стало однією з причин сучасних трагічних подій і розколу в суспільстві. Тому й виникає нагальна необхідність ліквідувати прогалини у патріотичному вихованні молоді.

Світ пісенної культури українського народу безмежний і на цьому слід акцентувати увагу учнів. Це скарбниця духовності де відтворюється світогляд народу, його морально-етичні, естетичні цінності.

Одним із потужних інструментів національно-патріотичного виховання є культура, зокрема мистецтво. З давніх-давен українське народне мистецтво, зокрема кобзарство, виконувало важливу роль у збереженні і передачі національних цінностей, історії та традицій. Кобзарі були не лише виконавцями музики, а й носіями культури, які через свої твори впливали на свідомість людей, формуючи патріотичні почуття та почуття національної єдності.

Особливу увагу до кобзарського мистецтва потрібно приділяти в освітньому процесі. Інтегровані курси мистецтва в школі надають вчителям можливість не лише передавати учням основи різних видів мистецтва, а й формувати в них почуття національної гордості через знайомство з творчістю українських кобзарів, таких як Тарас Шевченко, Леонід Кучер, Степан Чарнецький, а також через використання пісень, віршів і легенд, які мають глибокий патріотичний зміст.

Аналіз історичної, філософської, педагогічної літератури свідчить, що проблема патріотичного виховання молоді завжди посідала провідне місце. Суть патріотизму розкрито у працях Г.Ващенка, І.Огієнка, С.Русової, Г.Сковороди, В.Сухом-линського, К.Ушинського та ін. Необхідність теоретичного осмислення нових підходів до здійснення патріотичного виховання молоді людини в сучасних умовах актуалізує вивчення праць педагогів О.Вишневського, П.Ігнатенка, Т.Завгородньої, П.Кононенка, Н.Косаревої, Л.Крицької, В.Кузя, Ю.Руденка, М.Стельмаховича, Б.Ступарика, К.Чорної, П.Щербаня та ін.

Актуальність даної проблеми зумовило вибір теми нашого дослідження: :
«Національно-патріотичне виховання учнів засобами кобзарського мистецтва на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво»»

Мета дослідження: вивчити ефективність використання кобзарського мистецтва для національно-патріотичного виховання учнів через інтегрований курс «Мистецтво».

Мета дослідження зумовила виконання наступних завдань:

- Пробудити у дітей інтерес до творів української культури;
- допомогти зрозуміти українську пісенну культуру, як одне з найцінніших духовних надбань народу;
- Виховання патріотичних почуттів і переконань у процесі залучення вихованців до культурної спадщини свого народу через різноманітні види мистецтва;
- формування гармонійно-розвиненої людини.

Об'єктом дослідження є процес національно-патріотичного виховання учнів через кобзарське мистецтво на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво», зокрема використання творчості кобзарів, методів і форм роботи з учнями для розвитку патріотичних почуттів та творчих здібностей.

Предмет дослідження є методи і форми використання кобзарського мистецтва (пісні, вірші, легенди) на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво» для національно-патріотичного виховання учнів, а також їх вплив на розвиток патріотичних почуттів і творчих здібностей учнів.

У процесі магістерської роботи застосувалися наступні методи:

1. Теоретичні: аналіз літератури, узагальнення;
2. Емпіричні: спостереження, бесіда, анкетування
3. Експериментальні дослідження.

Структура магістерської роботи складається зі вступ, 3 розділів, висновків, додатків, список використаних джерел

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ

1.1. Поняття національно-патріотичного виховання учнів у педагогічній науці

Національно-патріотичне виховання є найважливішим елементом суспільної свідомості, саме це є основою життєдіяльності будь-якого суспільства та держави, спадкоємності поколінь. У сучасній педагогічній практиці під національно-патріотичним вихованням розуміється цілеспрямований творчий процес взаємодії педагога та дитини щодо формування патріотизму як моральної якості особистості. Тобто мова йде про виховання патріотизму – одну з найактуальніших проблем сучасного суспільства.

Сьогодні, в часи повномасштабного вторгнення Росії в Україну, як ніколи зрозуміло, що без виховання патріотизму у молодого покоління ми не зможемо впевнено рухатися вперед ні в економіці, ні в культурі, ні в політиці, тому що наше майбутнє має мати свій моральний стержень – любов до Батьківщини, вірність їй та готовність стати на захист свого народу. Нині у науковій літературі патріотизм інтерпретується в різних аспектах: як особлива прихильність до своєї країни; як почуття особистої ідентифікації з країною; як особлива турбота про добробут країни; як готовність жертвувати собою, щоб сприяти добробуту країни.

В деякому відношенні, патріотизм це певний соціальний і моральний принцип, який викликає у людини почуття прихильності до своєї країни. Він викликає почуття гордості за свою націю, країну або культуру. Патріотизм визначає ставлення особистості до своєї Батьківщини, до її історичного минулого та сьогодення. Патріотизм включає в себе взаємопов'язану сукупність моральних почуттів та характеристик поведінки.

У педагогічному словнику М. Ярмаченка термін «патріотизм» /грец. *patre* – батьківщина/ визначається, як суспільний і моральний принцип, що характеризує ставлення людей до своєї країни, яке виявляється в певних діях і

складному комплексі суспільних почуттів, що звичайно називається любов'ю до батьківщини.

Любов така включає: піклування про інтереси та історичну долю країни і готовність заради них до самопожертви; вірність батьківщині, що бореться з ворогами; гордість соціальними та культурними досягненнями своєї країни; співчуття до страждання народу і негативне ставлення до соціальних пороків суспільства; повага до історичного минулого, і успадкованих від нього традицій; прив'язаність до місця проживання /до міста, села, області, країни в цілому/. Всі ці прояви патріотизму знайшли відображення в моральній свідомості людства і в змісті різних моральних вимог. Саме тому патріотизм і є одним із принципів моралі. В періоди великих історичних потрясінь патріотичні почуття різко загострюються. Виховання патріотизму у підростаючого покоління – одне із найважливіших завдань всієї системи освіти і виховання [40].

В новому тлумачному словнику української мови укладачі В. Яременко та О. Сліпушко поняття «патріот» тлумачать, як той хто любить свою батьківщину, відданий своєму народові, готовий для них на жертви й подвиги. Патріотизм – це любов до своєї батьківщини, відданість своєму народові, готовність для них на жертви і подвиги [20].

Перш ніж перейти до проблеми виховання патріотизму, необхідно розглянути і саме поняття «виховання» як центральної категорії осмислення виховного процесу, професійної педагогічної діяльності з виховання дітей та всієї науки педагогіки в цілому. Педагогічний словник за редакцією С. Гончаренка трактує поняття «виховання» як «процес цілеспрямованого, систематичного формування особистості, зумовлений законами суспільного розвитку, дією багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів» [10].

У широкому розумінні виховання – це комплекс впливів на психіку людини, спрямованих на підготовку її до активної участі у виробничому, громадському й культурному житті суспільства. Цей вплив включає як

систематичні впливи виховних закладів, так і впливи соціально-економічних умов, які діють стихійно.

У вузькому розумінні виховання – це свідомий вплив батьків і освітніх установ на вихованця. Основною метою виховання є сприяння розвитку виявленого обдарування вихованця або стримування певних задатків, залежно від визначеної мети (так званого «ідеалу виховання»). Засобами виховання служать приклад, який надає вихователь, а також накази (вимоги й заборони), переконання, привчання й навчання. Виховання охоплює фізичний, психічний і духовний аспекти, призначаючи завдання формування гармонійної особистості з задатків і здібностей, що розвиваються. Крім того, воно спрямоване на формування у вихованця позитивних моральних та духовних установок щодо інших людей, сім'ї, народу, держави тощо. Процес виховання, здійснюваний батьками і освітніми установами, припиняється у випадку втрати ними авторитету в очах вихованця [10].

Як вказує у посібнику О. Лісовець, проблема патріотичного виховання завжди займала одне з провідних місць у вітчизняній педагогічній думці. Видатні вчені та педагоги минулого О. Духнович, Г. Ващенко, С. Русова, К. Ушинський, Я. Чепіга, А. Макаренко, В. Сухомлинський та інші у своїх працях приділяли велику увагу вихованню любові до своєї землі, рідної мови; поваги до історичного минулого, формуванню національної самосвідомості. [, с. 12].

Так, вагоме значення у розумінні національного виховання мають педагогічні ідеї К. Ушинського. Як зауважує вчений, виховання почуття народності дозволяє людині стати членом суспільства, оскільки включає виховання громадянського обов'язку, почуття патріотизму [33]. Видатний педагог стверджував, що почуття народності в людині настільки сильне, що «якщо в людині навіть загине все святе та благородне, воно гине останнім, адже поля батьківщини, її мова, її перекази і життя ніколи не втрачають незбагненої влади над серцем людини» [33].

На переконання педагога, «народ без народності, що тіло без душі», а «виховання, побудоване на абстрактних або іноземних основах, буде впливати

на розвиток характеру набагато слабше, ніж система, яка створена самим народом» [33]. Актуальними і сьогодні є думки вченого про те, що все, що не буде «узгоджене з суспільним життям, не зможе закріпитись у серці дитини» [33].

С. Русова підкреслювала значення і необхідність створення освітнього середовища для національного зростання дітей. Вона наголошувала, що «щаслива та нація, яка має змогу утворити у своїй державі національну школу, вона сміливо може дивитись у своє майбутнє» [28, с. 85]. Вона радила вивчати з дітьми історію рідного краю, національну літературу, національне мистецтво, брати участь у відзначенні національно значущих подій, свят тощо.

В. Сухомлинський наповнив глибоким моральним змістом поняття «громадянство» та «патріотизм», розглядаючи їх у єдності з іншими загальнолюдськими моральними цінностями, національною самосвідомістю, гідністю особистості. «Виховувати громадянина, стверджував В. Сухомлинський, - означає виховати справжню людину. Бути справжньою людиною та громадянином – значить жити правильно, любити дітей, високо зберігати свою гідність патріота, громадянина, трудівника» [30].

У ХХІ столітті питання виховання патріотичної самосвідомості у дітей та молоді постають особливо гостро. В даний час актуальності у педагогічній дошкільній науці набувають питання, пов'язані з формуванням у дитини позитивного активно-зацікавленого ставлення до країни, в якій вона живе.

У сучасній науковій літературі (І. Бех, Ю. Завалевський, П. Ігнатенко, О. Сухомлинська, К. Чорна) патріотичне виховання трактується як виховання, що формує усвідомлення своєї причетності до історії, традицій, культури свого народу, любов до своєї Батьківщини, вболівання за долю свого народу, його майбутнє. Це процес формування патріотичних почуттів, цінностей і прагнень у людини з метою розвитку її патріотичної свідомості та активної громадянської позиції.

Основним завданням патріотичного виховання є виховання людей, які люблять свою країну, її культуру, історію, традиції, і відчують

відповідальність за долю свого народу та благополуччя своєї країни. Таке виховання включає:

- розвиток любові до батьківщини, національної самосвідомості й гідності; | дбайливе ставлення до рідної мови, культури, традицій;
- відповідальність за природу рідної країни;
- потребу зробити свій внесок у долю батьківщини;
- інтерес до міжнаціонального спілкування;
- прагнення праці на благо рідної країни, її народу [16, с. 15].

Виходячи з такого розуміння поняття «патріотичне виховання», його предметом є такі категорії, як: національна ідея; національна культура; рідна мова; історія народу і держави; самовизначення, самоідентифікація; категорії Батьківщини (мала і велика Батьківщина); лідери та герої народу, нації, держави; рідний край, місто, село; рідні мати, батько.

Результатом патріотичного виховання можна вважати людину, громадянина чи представника певної нації або національності, який:

- розуміє і поділяє сутність національної ідеї;
- є носієм національної культури;
- своєю професійною діяльністю сприяє економічному, науковому, культурному зростанню Батьківщини;
- любить і відстоює рідну мову, користується нею;
- любить, захищає і відстоює рідну країну / державу / територію;
- любить, захищає і відстоює свої звичаї, традиції;
- любить, захищає і підтримує співгромадян з патріотичним способом мислення;
- постійно відчуває гордість за вищенаведене і приналежність до цих категорій [16, с. 16].

Патріотичне виховання має на меті не лише стимулювати гордість за свою націю, а й розвивати відповідальність, толерантність, громадянську активність і бажання сприяти позитивним змінам у своїй країні.

В українському нормативному просторі і в сучасній освітній практиці вкорінилося поняття «національно-патріотичне виховання дітей та молоді». Офіційне трактування цього поняття, яке представлено у «Концепції національно-патріотичного виховання», наступне: «комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських об'єднань та благодійних організацій, сім'ї, закладів освіти, інших інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави» [15].

Метою національно-патріотичного виховання є не лише підтримка любові до власної країни, а й формування громадян, які відчують відповідальність за її майбутнє і активно сприяють її розвитку. Національно-патріотичне виховання спирається на загальнопедагогічні принципи виховання, такі як дитиноцентризм, природовідповідність, культуровідповідність, гуманізм, врахування вікових та індивідуальних особливостей.

Водночас, національно-патріотичне виховання має власні принципи, що відображають його специфіку. Серед них: принцип національної спрямованості, принцип самоактивності й саморегуляції, принцип полікультурності, принцип соціальної відповідності, принцип історичної і соціальної пам'яті, принцип міжпоколінної наступності [16].

Реалізація національно-патріотичного виховання в системі освіти України має враховувати сучасні реалії. Головне завдання закладів освіти – так побудувати виховну діяльність, щоб сама її організація, приклади авторитетних дорослих, освітнє середовище виховували дітей у дусі патріотизму, глибокого розуміння історії свого народу, національної ідентичності, самобутності.

Елементи національно-патріотичного виховання можуть включати в себе:

- вивчення історії та культури – розуміння минулого країни, вивчення великих подій, видатних постатей, традицій і обрядів;
- сприяння мовному розвитку – акцент на вивченні та використанні національної мови як важливого елементу національної ідентичності;
- участь у національних святкуваннях і заходах – залучення до участі в національних святкуваннях, парадах, та інших подіях, що сприяють почуттю гордості за свою країну;
- формування громадянської свідомості – збудження інтересу до громадянської активності, підтримка громадянських цінностей та взаємодії в суспільстві;

Завдання педагогів полягає у тому, щоб слова «Україна», «патріотизм» набували для дитини особливого сенсу, тобто сприймалися «не лише розумом, а й серцем». Не менш важливим є повсякденне виховання поваги до Конституції держави, законодавства, державних символів – герба, прапора, гімну. Важливим аспектом національно-патріотичного виховання є повага та любов до державної мови. Адже мовне середовище повинно впливати на формування громадянина, патріота України.

Таким чином, формування патріотизму в українському суспільстві залишається першочерговим як для держави, так і для системи освіти в цілому. У зв'язку з цим національно-патріотичне виховання є важливою складовою освітнього процесу.

1.2. Особливості національно – патріотичного виховання учнів в умовах мультикультурного середовища групи

Мультикультурне середовище – це співіснування і взаємодія в конкретному соціальному просторі різноманітних, рівноправних і рівноцінних культур і їхніх представників, а також їхнє особисте відношення до цього різноманіття.

Термін «мультикультурність», розуміючи його, головним чином, як підхід до вивчення культури різних народів з метою розуміння сутності культури, як формування певних якостей особистості (поваги до людей різної

національності, толерантність) і як суспільного явища в цілому.

Мультикультурність простежується в духовній і культурній спадщині народів, проявляючись у певних формах в різні історичні періоди.

Мультикультурна педагогіка - це три групи завдань, які можна визначити багатогранністю точок зору, рівності прав і свободи об'єднання. У першому випадку – це прояв поваги і збереження культурного різноманіття. У другому - надання рівних прав на освіту і виховання. У третьому - формування багатостічної культури в мікросередовищі.

Важливе ставлення до мультикультурного виховання, взаємодії національного та міжнаціонального виховання, ми знаходимо в працях класиків світової та вітчизняної філософської і педагогічної думки: В. Дільтея, Ф. А. Дістервега, І. Канта, Г. Кершенштейнера, Я. А. Коменського, Дж. Локка, Б. Наврочницького, Й. Г. Песталоцці, Б. Рассела, Ж.-Ж. Руссо, Е. Шпрангер, Н. А. Бердяєва, С. Гессена, Н. А. Добролюбова, П. Ф. Каптерева, П. Ф. Лес-гафта, М. І. Пирогова, М. К. Реріха, Л. М. Толстого, Е. Н. Трубецького, К. Д. Ушинського.

Для формування національно свідомої людини, наділеної глибокою громадською відповідальністю, родинними й патріотичними почуттями я планую систему заходів, різних за формою проведення.

Бажання вивчати та відроджувати українські звичаї, традиції, обряди, які є духовними скарбами українського народу, викликала в учнів виховна година - вікторина «Народні свята України». Без знань про історичні витоки народних свят, ритуалів та обрядів неможливо виховати патріотично спрямовану особистість.

Результатом повного включення аудиторії, яка віртуально стала учасником подій, була година мужності і пам'яті в формі дискусії «Голодомор 1932-1933 рр. – геноцид українського народу», де учні аналізували, порівнювали історичні факти, відкривали своє бачення зв'язку між історичним минулим та сьогоденням.

Для формування основ культури міжнаціональних відносин, виховання співчуття та допомоги ближньому з використанням ІКТ мною був проведений урок скорботи «Бабин Яр». Залучення молоді до самостійної діяльності сприяє виробленню в них почуття відповідальності, самовираження, вмінню взаємодіяти й спілкуватися на реалізацію поставленої мети. Учні малими групами готувалися до виховного заходу, самостійно розподіляли ролі ведучих, читців, створювали мультимедійну презентацію, знаходили документальні хроніки, що є підтвердженням їхньої активної громадянської позиції, відповідального ставлення до загальної справи й самоутвердження. Саме на цьому заході ними був зроблений висновок, що перед смертю всі рівні. Вона забирає всіх - незалежно від національності та віросповідання. Активні методи, спрямовані на самостійний пошук інформації, сприяли формуванню в учнів критичного мислення, ініціативи й творчості.

Національно - патріотичне виховання учнів групи я здійснюю з використанням різних видів електронних засобів навчання: мультимедійних презентацій, інтерактивної дошки, відеофільмів, роликів, кліпів, що є близьким сучасній молоді для розуміння та сприйняття. Формуванню майбутнього нашої країни, а саме молоді, сприяють і вдало підібрані сучасні форми роботи: пропагування здобутків національної культурної і духовної спадщини, відзначення та залучення учнів до проведення свят, до участі у волонтерських загонах, організації та проведення культурно-мистецьких, спортивних та дозвільневих, туристично-краєзнавчих заходів, спрямованих на розвиток інтелектуальних, творчих і спортивних здібностей учнів, екскурсійно-туристична робота (розробка екскурсійних маршрутів, схем історичних та пам'ятних місць міста).

За сучасних умов, коли в усіх цивілізованих країнах знають музейну педагогіку й активно працюють над нею, я організувала екскурсію до музею, що сприяло розумінню значення музейних експозицій у дослідженні історії та вивченні рідного краю, що є наочним матеріалом впливу на підсвідомість молоді.

Дана система роботи з молоддю сприяє виробленню патріотичного мислення, прихильності до своєї національної спадщини і усвідомленню ролі і місця у світовому духовному розвитку, також пошані і відвертості до всіх інших систем і традицій. Тільки глибока і усвідомлена любов до своєї спадщини спонукає людину з повагою ставитися до почуттів інших, бути не байдужим один до одного.

1.3. Значення мистецтва у формуванні патріотичної свідомості учнів

Виховання у молодого покоління почуття патріотизму, активної громадянської позиції, національно-свідомої особистості, відданості справі зміцнення державності - нині визнані пріоритетними напрямками виховної роботи в закладах освіти.

Зараз, коли Україна є незалежною державою, відроджується історична пам'ять її народу, культура, мистецтво, мова, відповідно, відроджується національна система виховання. Лише правильно організована, вона може сформувати повноцінну, національно-свідому особистість громадянина України. Особливого значення тут набувають культура, мистецтво, власне все те, що духовно звеличує людину. Мистецтво – особлива форма відображення дійсності, естетичний художній феномен, який передає красу навколишнього, внутрішнього світу людини через осмислення фундаментальних категорій «краса», «гармонія», «пропорційність», «довершеність» та самосвідомість і патріотизм.

Патріотизм стає сьогодні особливо актуальним, одне з головних завдань - це почуття любові до Батьківщині. І тому стануть у нагоді уроки малювання на теми, які висвітлюють побут: уроки декоративно - прикладного мистецтва, уроки малювання пейзажів рідного краю, портрети українських діячів, предметів побуту тощо. Завдання - викликати в дітей інтерес до країни. На уроці діти розуміють, що вони є частиною багатой та міцної країни. Також використовуються репродукції українських художників.

Надзвичайно велика роль у вихованні справжніх патріотів належить школі. Шкільне виховання справді спрямоване на те, щоб сформувати дитину

свідомим українцем. Починаючи з молодого віку, дітям прищеплюється любов до рідної мови, культури, природи, малої і великої батьківщини. Період шкільного віку характеризується тим, що дитина підсвідомо засвоює погляди, оцінки, манери поведінки оточуючих її людей, формуються моральні риси характеру, поведінкові стереотипи, закладаються основи для формування патріотичної свідомості.

Провідні педагоги й музикознавці стверджували, що музика впливає на формування ідейних і морально-етичних почуттів, національної самосвідомості, виховання всебічно розвиненої особистості, засвоєння історії та культури свого народу. Але все ж таки не можна недооцінювати роль інших видів мистецтва в цьому питанні. Виходячи з цього, складено такий алгоритм дій для створення умов розвитку й самореалізації національно-свідомої особистості та формування духовних цінностей українського патріота засобами мистецтва:

- краєзнавча діяльність (відвідування краєзнавчих музеїв);
- екскурсії-відвідування історичних місць, ознайомлення з пам'ятками української культури та історії;
- використання народного фольклору в спілкуванні з молодшими школярами;
- відвідування театрів, концертів, вистав, виставок;
- вивчення українських сімейних традицій на родинних святах;
- організація та проведення тематичних конкурсів зображувальної творчості;
- обмін культурними традиціями між учнями з різних регіонів країни;
- організація та створення виставок художніх фотографій за відповідною тематикою;
- пошук, збирання та збереження народної культурної спадщини України;
- відстеження шляху народної пісні з давнини до сучасності;

- майстер-класи з виготовлення нескладних виробів декоративно-ужиткового мистецтва;
- перегляди та обговорення кінофільмів (відеороликів) відповідної тематики;
- інформаційно-просвітницька діяльність (збирання та поширення інформації про героїчні вчинки українських військовослужбовців, бійців добровольчих батальйонів, волонтерів).

Головною метою національного виховання, формування громадянської свідомості на сучасному етапі є передача молодому поколінню багатств духовної культури народу, його національної ментальності, своєрідності світогляду і на цій основі формування особистісних рис громадянина України. Це і любов до рідної землі, до свого народу, його традицій, звичаїв, готовність до мирної та ратної праці в ім'я України, почуття гордості за Батьківщину, вірність Україні. Патріотичні почуття дітей молодшого шкільного віку засновуються на їх інтересі до найближчого оточення, яке вони бачать щодня, вважають своїм, рідним, нерозривно пов'язаним з ними. Пізнання родоvodu, сім'ї, міста (села), краю, держави починається вже з раннього дитинства і продовжується у шкільному віці.

Позитивною особливістю національного мистецтва є залучення учнів до прекрасного через різноманітні форми, які органічно вплітаються в повсякденне життя, побут, одяг, житло родини – розмальовані декоративні тарілки, різьблені з дерева речі, художні вироби з глини, прикраси одягу, різні види тканини. Правильно роблять ті батьки, які у спадок своїм дітям передають знання, вміння і навички з художньої обробки дерева, скла і металу, вишивки. Завдяки народно-декоративному мистецтву здійснюється зв'язок поколінь. Сьогодні, коли відбувається повернення до джерел української культури, етнографічного багатства народу, стає очевидна необхідність прилучення дитини до цієї спадщини. Розуміння мистецтва як особистісної цінності формується внаслідок наполегливої, систематичної роботи з дітьми.

Для ефективного формування національного виховання учнів початкових класів є: сприйняття учнями знань про українську культуру; застосування вчителем на уроках народознавства та у позаурочний час емоційно-естетичного фону; створення ситуацій емоційного переживання учнями педагогічних установок на оволодіння національними цінностями, усвідомлення знань про національну українську культуру, орієнтація дитини на позитивні результати діяльності щодо засвоєння певних національних цінностей у родині та в школі.

Уроки з мистецтва допомагають дитині увійти у світ творчості і краси, долучитися до скарбів української культури, плідно сприяють розвитку її емоційно-чуттєвої сфери, поглиблюють знання, і головне - виховують потребу у збереженні та примноженні духовного та матеріального багатства нашого народу. Пізнаючи місцеві традиції, народну мудрість, народну творчість (пісні, казки, прислів'я, приказки, ігри, загадки тощо), розширюючи уявлення про народні промисли (вишивка, петриківський розпис, яворівська іграшка, писанкарство), діти поступово отримують більш-менш цілісне уявлення про втілену у художню і предметну творчість своєрідність українського народу.

Таким чином, образотворче мистецтво відіграє певну роль у формуванні патріотичного виховання як учня, так і вчителя. Любов до рідного села, гордість за свою країну має значення у розвитку дитини.

Висновок до 1 розділу Отже, можна зробити висновок що національно-патріотичне виховання є важливою складовою освітнього процесу, що сприяє формуванню у учнів почуття гордості за свою країну та розуміння її історії і культури. Теоретичні основи цього виховання передбачають використання різних методів і форм роботи, зокрема через мистецтво і народні традиції, що допомагає учням глибше усвідомити свою національну ідентичність. Кобзарське мистецтво відіграє важливу роль у цьому процесі, оскільки воно передає національні цінності та історичні мотиви, що дозволяє ефективно виховувати патріотичні почуття у молоді.

РОЗДІЛ 2. КОБЗАРСЬКЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ

2.1. Історія та розвиток кобзарства

На який час припадають початки світового кобзарського мистецтва — невідомо. У деяких відомостях написано, що почалося приблизно в 16 столітті. А найбільший розквіт кобзарського життя в Україні — 12-13 віки. За цієї доби кобзи-бандури широко вживалися різними верствами тогочасних українців — фахові співці й прості козаки, шляхта. Тоді це був улюблений музичний інструмент всієї України, ба більше, це була свого роду «зброя», бо кобзарі своїми співами закликали козаків до хоробрості й відваги у боротьбі.

Сліпих музикантів приймали на військову службу й давали платню нарівні з козаками. На кобзі грали і дівчата, а козак і зовсім не розлучався з кобзою. Через це у деяких думках бандуру називали «подорожньою».

Безіменні народні співці передавали з покоління в покоління своє мистецтво, яке виховувало патріотизм, почуття національної гордості, високу духовність. Тарас Шевченко зізнався, що як поет, зростав на думах та піснях кобзарських, і з поваги до народних співців назвав збірник своїх творів «Кобзар».

Кобзарство, як особливий вид українського народного мистецтва, виникло в Україні в середньовіччі, і його витоки можна простежити в традиціях народної пісні, а також у звичаях мандрівних співців, які виконували свої пісні під акомпанемент бандури, ліри або бубна. Перші кобзарі були поетами, музикантами та співцями, які поширювали серед народу епічні, ліро-епічні твори, що відображали соціальні та історичні події.

Цей вид мистецтва був тісно пов'язаний з народними традиціями і культурами, в ньому поєднувались пісні, історичні перекази, а також елементи

театрального мистецтва. Кобзарі часто подорожували від села до села, виступаючи на ярмарках і святах, виконуючи свої твори перед широкою аудиторією.

У XVI-XVIII століттях, зокрема за часів козаччини, кобзарі стали важливими носіями національної ідентичності. Вони не лише виконували народні пісні та перекази, а й через свою творчість відображали боротьбу українського народу за незалежність, героїзм козацьких часів, боротьбу з іноземними загарбниками.

Кобзарство стало потужним інструментом національної свідомості, адже твори, які виконували кобзарі, закликали до єдності, до боротьби за свою землю, національну гідність і свободу. Музика та поезія кобзарів впливали на патріотичні настрої населення, зокрема на селян і козаків, вони допомагали підтримувати дух опору та зберігати народні традиції.

У цей час з'являються вже професійні виконавці, які починають виступати не лише на ярмарках, а й на сценах театральних установ, виконуючи твори у супроводі інструментів. Змінилась роль самого кобзаря — від простого співця до глибокого філософа та митця, чия творчість мала глибокий національний зміст.

На початку XX століття, під час революційних подій та боротьби за незалежність України, кобзарство набуло нових рис. Кобзарі почали асоціюватися з національними рухами, борцями за незалежність, а їхні твори стали символами боротьби та надії для українського народу.

У радянський період кобзарство пережило певний період забуття, але навіть тоді воно залишалося важливою частиною національної свідомості, хоча й перебувало під цензурою. Відродження інтересу до кобзарського мистецтва відбулося після здобуття Україною незалежності, коли на хвилі національного відродження були відновлені кобзарські традиції, створювались нові твори в стилі кобзарства.

На сьогодні кобзарство є частиною української культурної спадщини, яка продовжує розвиватися, зберігаючи свої історичні традиції та адаптуючись до сучасних умов. Кобзарі продовжують виконувати народні пісні, вірші, але також і створюють нові твори, що відображають сучасні національні та соціальні проблеми. Важливим є збереження традиційної техніки виконання на старовинних інструментах, таких як бандура та ліра. Кобзарство не лише є частиною музичної культури, а й інструментом національно-патріотичного виховання, яке через творчість сприяє розвитку почуття національної гідності, патріотизму та любові до рідної землі серед молоді.

Історія кобзарства є історією боротьби за національну незалежність, самовираження та збереження культурної ідентичності українського народу. Кобзарі були не тільки музикантами, а й вчителями, хранителями національної пам'яті та моралі, передаючи через свою творчість цінності та ідеї, що формували свідомість цілого покоління.

На початку грудня 1930 року у Харківському оперному театрі відбувся з'їзд народних співців Радянської України за ініціативою сталінських прислужників. На з'їзд прибули 337 делегатів з різних областей.

Завдання запланованого з'їзду — питання активного залучення народних співців до соціалістичного будівництва, відходу від виконавських традицій і визначення нових ідеологічних пріоритетів.

Проте з'їзд не відбувся. Пізно ввечері кобзарів і лірників вивели з вагонів до лісосмуги, де заздалегідь вирили траншеї. Розташували кобзарів в одну шеренгу, загін особливого відділу НКВС УРСР почав розстріл. Тіла розстріляних закидали вапном і присипали землею. Музичні інструменти спалили поряд.

В архівах колишнього НКВС-КДБ дослідники кобзарського мистецтва не можуть знайти документального підтвердження цієї події, адже сліди замітали. Факти цих подій зафіксували лише з вуст живих свідків, більшість з яких погодилися свідчити про трагедію лише тоді, коли Україна стала незалежною.

Але в деяких джерелах інформацію про цю подію все ж можна знайти. У книжці про Голодомор 1932—1933 років «Жнива скорботи» американського вченого Роберта Конквеста згадується: «Це “небажане явище” тепер було придушено. Кобзарів скликали на з’їзд і, зібравши їх там усіх разом, заарештували. За наявними відомостями, багатьох із них розстріляли — в цьому була своя логіка, бо від них було мало користі в таборах примусової праці».

2.2. Внесок Тараса Шевченка в кобзарську традицію

Творча постать Шевченка і кобзарське мистецтво органічно злились в одне ціле. Народні співці – бандуристи й кобзарі – зберігали нашу історичну пам’ять, оживляли та підтримували український дух, надихаючи до боротьби за національну гідність і свободу. В їхніх думках і піснях розкривається душа народу, його мрії, сподівання. Так і у вогненній поезії Шевченка ми відчуваємо щирість, беззахисність у своїй відкритості душу поета. У внутрішньому світі Кобзаря український народ упізнав власну душу, прочитав історію, зазирнув у майбутнє.

Музикальність народної душі виявляється у ласкавій співучості Шевченкового слова, його милозвучності. Доречно тут згадати Богдана Лепкого, який в одній із шевченкознавчих праць дуже влучно зауважив, що при багаторазовому читанні однієї і тієї ж поезії Шевченка виникає таке відчуття, що ці слова написані тобою і легко запам’ятовуються. Мабуть це стається тому, що поет послуговувався яскравою, поетичною, образною, співучою українською мовою: «*Отакій-то Перебендя,*

Старий та химерний!

Заспіває, засміється,

А на сльози зверне.

Вітер віє-повіває,

По полю гуляє.

На могилі кобзар сидить

Та на кобзі грає.

Кругом його степ, як море

Широке, синіє;

За могилою могила,
А там – тільки мріє.
Сивий ус, стару чуприну
Вітер розвіває;
То приляже та послуха,
Як кобзар співає,
Як серце сміється,
Сліпі очі плачуть...
Послуха, пові...»

Відомо, що Шевченко мав гарний голос (тенор) і чарував усіх співом, а також грав на кобзі-бандурі. Нагадаємо: кобза – старовинний український народний струнно-щипковий інструмент. Вважається попередником бандури. Часто під словами кобза і бандура розуміють один і той самий інструмент. Перша згадка про бандуру відноситься до 1498 року і пов'язана з ім'ям бандуриста Чурила. На бандурі грали й українські гетьмани – Кирило Розумовський, Іван Мазепа, Іван Самойлович. Суть феномена кобзарства криється у його сакральному призначенні. Незрячі кобзарі ставилися до свого каліцтва як до обраного Богом шляху служіння людям. Вони присягали на вірність цьому шляху, а над кобзою-бандурою проводився таємний молитовний ритуал освячення. Кобзарі бачили світ духовними очима. На думку Уласа Самчука, вони стали посередниками між Богом і людьми, часто усамітнювалися біля могил і занурювалися у філософські роздуми-медитації про сенс життя. Ці глибокі думки несли в народ і, тим самим, оберігали його від повної зневіри і безнадії.

У кобзарському середовищі засуджувалися позашлюбні стосунки, спів сороміцьких пісень, споживання спиртних напоїв. Зароблені гроші поділялись на три частини, які віддавались на потреби бідних, церкви, на оплату викопування криниць для подорожніх у безлюдних місцях. Поетичне слово Шевченка увібрало багатовікову усну й писемну культурну традицію українського народу, багатющий фольклор із величним епосом козацьких дум і незрівнянною красою ліричної пісні. Тому цілком закономірно, що збірка поезій

Шевченка має назву «Кобзар», – у ній акумулювався духовний набуток багатьох поколінь. Згодом Кобзарем стали називати самого Шевченка.

У творчості Шевченка є не тільки словесний образ кобзаря, зокрема в поемах «Гайдамаки», «Перебендя», у драмі «Назар Стодоля», а й у живописі. Так, на картині «Сліпий» зображено кобзаря, який стоїть із хлопчиком-поводирем і грає на кобзі.

Подвиг Шевченка полягає у тому, що він оспівав свободу в умовах кріпосницької держави, де панувала атмосфера страху, ненависті, підозри, доносів. В аналогічних обставинах розвивалося й кобзарство. Тож феномен Шевченка та унікальне явище кобзарювання, на противагу різним утискам, засвідчили незнищенність українського духу. Їхня музично-поетична творчість стала виразником волелюбних прагнень українського народу. Тому справедливим є твердження українського Пророка:

«Наша дума, наша пісня
Не вмере, не загине.
От де, люде, наша слава,
Слава України!»

Тарас Шевченко, як поет і митець, був глибоко закорінений у традиціях народного мистецтва, в тому числі і в кобзарській творчості. Кобзарі, як мандрівні співці, несли в собі дух боротьби за національні ідеали, відображаючи в своїх творах героїзм народу та його боротьбу за свободу. Шевченко взяв на себе роль "кобзаря" у найширшому значенні цього слова — він став голосом народу, який у своїх поезіях закликав до боротьби, вільнодумства і національного відродження.

Шевченко сам відзначав свою приналежність до кобзарської традиції, коли підписував свою збірку поезій "Кобзар", що стала своєрідним маніфестом національної ідентичності. Поет увібрав у себе усі риси традиційного кобзарства: використання народної мови, близькість до народних мотивів, звернення до образів народної боротьби і мучеництва.

Шевченко не тільки творив в межах кобзарської традиції, але й розвинув її, надавши їй нової глибини і змісту. Ідеї боротьби за незалежність, за права і свободи людей, за звільнення від гніту та поневолення стали основними темами його творчості. Це пов'язано з тим, що кобзарі, як народні співці, завжди виступали за права простих людей, за гідність, за справедливість.

Шевченко втілює у своїх віршах патріотичні мотиви, змалював образи героїв, які борються за кращу долю рідної землі. Його поезія стала не лише заклик до боротьби, але й водночас виразом глибокої любові до України, до її народу. Через свої твори Шевченко закликав до пробудження національної свідомості, наголошуючи на важливості зв'язку поколінь і передачі нащадкам ідеалів боротьби.

Мова Шевченка в поезії є виразним зразком народної мови. Вона насичена колоритом українського фольклору, що робить його творчість ще більш зрозумілою та близькою широким масам. Шевченко не прагнув до літературного "вишуканого" стилю; навпаки, його поезії були написані простою, доступною мовою, що нагадувала мову звичайних людей, яку можна було почути на вулицях, в селі чи на ярмарку. Це робило його твори ще сильніше народними, а саму поезію — доступною для всіх.

Його вірші відзначаються не лише ритмом і мелодійністю, але й особливою глибиною змісту, що включає не тільки теми боротьби за свободу, але й гіркоту за долю рідної землі, народні трагедії, а також образи мучеників за справедливість. Окрім цього, Шевченко був безпосередньо вплетений у народну поезію та мистецтво: він часто згадував у своїх творах такі інструменти, як бандура, ліра, які традиційно асоціюються з кобзарями, що ще раз підкреслює його приналежність до цієї традиції.

Тарас Шевченко не лише відродив кобзарську традицію, але й зробив її символом боротьби за національну гідність і незалежність України. У своїх поезіях він висвітлював такі важливі проблеми, як гноблення українського народу, його прагнення до свободи, і в той же час — закликав до відродження національної культури та духовності.

Творчість Шевченка була об'єднуючим елементом, що зв'язувало українців усіх верств суспільства, ставши своєрідним маніфестом боротьби за національні права. У "Кобзарі" він розповідав про минулі героїчні епохи, оспівував боротьбу козацьких предків, але також поглядав і на сучасність, вказуючи на важливість збереження національної гідності.

Шевченко, як продовжувач і реформатор кобзарської традиції, був не тільки сучасником традиційних кобзарів, але й формував нову естетику та ідеологію. Його спадщина була продовжена вже в нових формах, на основі якої розвивалася сучасна українська поезія і музичне мистецтво. Шевченко зробив кобзарство складовою частиною національної культури і навіть політики, ставши живим символом боротьби за права українців.

Внесок Тараса Шевченка в кобзарську традицію полягає не лише у відновленні цієї традиції через творчість, а й у глибокій переробці її змісту, формах і стилі. Він вніс новий рівень розуміння національного патріотизму, закликаючи до боротьби за національну незалежність, права людини та гідність. Шевченко став новим кобзарем, який поєднав народну пісню з поезією, інтерпретуючи національну проблематику через призму власного емоційного та культурного досвіду. Його творчість залишила глибокий слід в історії українського народу і в подальшому вплинула на розвиток національної культури.

2.3. Кобзарські думи, пісні як інструменти патріотичного виховання

Кобзарські думи та пісні від самого початку свого існування стали важливим інструментом патріотичного виховання українського народу. Вони, будучи складовою частиною фольклорної традиції, завжди мали величезний вплив на формування національної свідомості, відчуття гідності та гордості за свою землю, а також на моральне виховання та патріотизм. Вони передавали цінності боротьби, мужності, самопожертви заради блага батьківщини, чим відігравали важливу роль у збереженні національної ідентичності в умовах соціальних та політичних викликів.

Думи, що належать до найстаріших жанрів українського фольклору, є своєрідними поетичними історіями, які зберігають пам'ять про важливі події з історії українського народу, його боротьбу за свободу та незалежність. Вони часто мали характер епічних пісень, що розповідали про героїчні вчинки народних героїв — козацьких ватажків, народних вождів, воїнів, які боролись проти іноземних загарбників чи за справедливість. У думах часто змальовуються образи героїв, які в найтемніші часи історії України встояли за свою землю, за честь та гідність свого народу.

Через думи народні співці, кобзарі, закликали до боротьби з ворогами, до відновлення справедливості та національної гідності. Песимістичні мотиви в думах перепліталися з оптимістичними — вірою в перемогу добра над злом, в боротьбі за майбутнє. Думи ставали зброєю патріотичного виховання, бо вони стимулювали почуття національної гордості та запалювали прагнення до боротьби за кращу долю батьківщини.

Кобзарські пісні, завдяки своїй мелодійності та доступності, мали надзвичайно великий вплив на народну свідомість. Вони швидко поширювались серед різних верств населення, а їх зміст неодноразово відображав національні прагнення українців. Це були пісні, які оспівували героїзм, мужність і безстрашність українських воїнів, висвітлювали подвиги козаків, боротьбу проти соціальних і політичних гнобителів. Такі пісні були зрозумілі кожному, їх виконували не лише кобзарі, але й прості люди в побуті, на святкових заходах, на різноманітних зібраннях.

Пісні носили в собі не лише емоційний заряд, але й глибокий зміст, що передавав любов до рідної землі, до сім'ї, до звичаїв і традицій. Вони навчали патріотизму через прості і зрозумілі слова, через образи, які залишалися в пам'яті людей на довгі роки. Співи про бійців, які борються за свободу рідної землі, про козаків, що віддають своє життя заради благополуччя народу, ставали зразком для молодих поколінь, які слухали їх і прагнули бути такими ж сміливими та гідними.

Не менш важливим аспектом патріотичного виховання через кобзарські думи та пісні є те, що в них міститься великий моральний зміст. Вони не лише вчать боротьбі за свободу, але й розвивають у слухачів почуття обов'язку перед батьківщиною, перед своїми рідними та близькими. Це, зокрема, уроки людяності, взаємоповаги, честі та гідності, які закладалися в кожному сюжеті.

Наприклад, багато кобзарських пісень описують подвиги козацьких героїв, які не лише борються за свободу, але й проявляють вірність своїм товаришам, готовність пожертвувати собою заради загального блага. Важливими темами є дружба, любов до рідного народу, бажання не лише жити вільно, але й залишити гідне майбутнє для нащадків. Такі твори вчили слухачів важливості моральних принципів, а також показували, як звичайні люди можуть стати героями, коли стоять за правду та справедливість.

Кобзарські пісні й думи відіграють важливу роль у формуванні національної свідомості. Вони змушували людей усвідомлювати свою приналежність до великої нації, відчувати свою частину в загальному процесі боротьби за незалежність і гідність. Ці твори мали потужний психологічний вплив, оскільки народ часто слухав їх під час важливих моментів історії, коли кожен був готовий до дії.

Завдяки кобзарським думам і пісням, які проголошували велику цінність національної єдності, любові до рідної землі, захисту традицій та культурної спадщини, виникало глибоке усвідомлення необхідності боротьби за власне майбутнє. Вони ставали основою для патріотичного виховання не тільки на рівні окремих людей, але й цілих громад.

Сьогодні кобзарські думи та пісні знову знаходять своє місце в освітньому процесі як важливий інструмент патріотичного виховання. Вони є частиною шкільних програм, де їх використовують для розкриття важливих аспектів історії та культури України. Під час уроків української літератури та музики учні вивчають не лише літературну спадщину Шевченка, Котляревського та інших авторів, але й занурюються в атмосферу народної поезії, що дає їм можливість краще розуміти ідентичність свого народу.

Тим більше, що через виконання кобзарських пісень на уроках музики або в позакласній діяльності, школярі не лише здобувають знання про історію та культуру, але й вчаться розуміти глибину кожного твору, відчувати його емоційний зміст, що допомагає формувати у них почуття патріотизму, гордості за свою Батьківщину.

Кобзарські думи та пісні є не лише частиною українського фольклору, а й потужним інструментом патріотичного виховання, що сприяє формуванню національної свідомості, розвитку почуття гідності та любові до рідної землі. Вони передають моральні та етичні уроки через образи героїв, що борються за свободу і незалежність України, і сприяють передачі цих ідей новим поколінням. Вивчення та виконання кобзарських творів на уроках допомагає учням не тільки краще розуміти історію, але й виховує в них патріотизм, любов до свого народу і глибоку повагу до культурної спадщини.

Висновок до 2 розділу досліджено значення кобзарського мистецтва для національно-патріотичного виховання учнів. Кобзарські пісні та думи відіграють важливу роль у формуванні національної свідомості, патріотизму та моральних принципів учнів. Вони сприяють розвитку почуття гордості за свою країну, глибокої поваги до історії та культури, а також формують цінності, такі як відданість, гідність і сміливість. Інтеграція кобзарського мистецтва в навчальний процес допомагає учням усвідомити важливість національної боротьби та збереження культурної спадщини, а також сприяє вихованню майбутнього покоління, яке збережить національні традиції та цінності.

РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ КОБЗАРСЬКОГО МИСТЕЦТВА НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «МИСТЕЦТВО»

3.1. Планування та проведення уроків із кобзарського мистецтва

Показати, як організувати та провести уроки з кобзарського мистецтва для учнів молодших і середніх класів, інтегруючи музичні, літературні та творчі завдання для розвитку культурних, емоційних та комунікативних компетенцій. Кобзарське мистецтво виступає ефективним засобом виховання національної свідомості, формування творчих здібностей та розвитку стресостійкості учнів через активну інтерактивну діяльність.

Принципи планування уроків

1. Визначення теми та мети

Кожний урок має чітку тему, що відповідає навчальній програмі та рівню підготовки учнів. Основні цілі:

- ознайомлення з культурною спадщиною кобзарського мистецтва;
- розвиток музичного та літературного сприйняття;
- формування навичок самовираження та групової взаємодії;
- виховання емоційної стійкості та соціальної компетентності.

2. Очікувані результати

Учні повинні навчитися:

- розпізнавати основні риси кобзарської музики та пісень;
- аналізувати зміст та емоційне наповнення творів;
- створювати власні мистецькі продукти (малюнки, колажі, аплікації) за мотивами кобзарської традиції;
- взаємодіяти у групі, висловлювати власні емоції та поважати почуття інших.

3. Методи та форми роботи

Використовуються:

- інтерактивні лекції та бесіди;
- прослуховування аудіозаписів та перегляд відео;
- практичні і творчі завдання (малювання, ліпка, колажування, театральні вправи);
- рольові та ігрові вправи для розвитку соціальних та емоційних компетенцій;
- групові обговорення та рефлексія.

4. Необхідні матеріали

- музичні інструменти (бандура, кобза);
- аудіо- та відеоматеріали;
- творчі матеріали (папір, фарби, олівці, пластилін, клей, ножиці);
- роздаткові матеріали для учнів (завдання, робочі аркуші).

Структура уроку

Кожний урок включає кілька етапів:

1. Організаційний етап

- привітання;
- створення дружньої атмосфери;
- ознайомлення з темою та цілями заняття;
- коротка розминка або гра для активізації уваги.

2. Мотиваційний етап

- розповідь про кобзарів, їхню творчість та роль у культурі;
- прослуховування музичних уривків або перегляд відео;
- обговорення емоцій, що виникають під час сприйняття музики.

3. Основна частина

- аналіз музичних і поетичних творів кобзарів;
- музичні вправи на слухання, відтворення ритму та мелодії;
- драматизація пісень, рольові ігри;
- створення власних мистецьких продуктів (малюнки, колажі, аплікації).

4. Рефлексія

- обговорення почуттів і вражень;
- аналіз виконаних завдань;
- висновки щодо досягнення мети уроку.

5. Підсумки

- оцінка активності учнів;
- обговорення вивченого матеріалу;
- ознайомлення з темою наступного уроку.

Приклади занять

Урок 1. Вступ до кобзарського мистецтва

Тема: «Знайомство з кобзарями та їх творчістю»

Мета: ознайомити учнів із культурною спадщиною кобзарства, розвивати слухові навички та емоційне сприйняття музики.

Методи: розповідь учителя, прослуховування аудіозаписів, інтерактивна гра «Впізнай інструмент».

Практичне завдання: створити малюнок, що передає настрій прослуханої пісні.

Очікувані результати: учні можуть описати основні риси кобзарської музики та передати емоції через творчість.

Урок 2. Музика і слово

Тема: «Гармонія слова і звуку в кобзарських піснях»

Мета: навчити аналізувати поетичний зміст і музичне виконання, формувати емоційну виразність.

Методи: прослуховування пісень, робота в парах над текстами, вправи з ритмом та мелодією, творче завдання.

Практичне завдання: скласти коротку пісню або вірш у стилі кобзарської традиції, виконати її в групі.

Очікувані результати: учні вміють поєднувати слово та мелодію, виражати емоції через власну творчість.

Урок 3. Театралізація кобзарських сюжетів

Тема: «Рольова гра за мотивами кобзарських пісень»

Мета: розвивати комунікативні та адаптивні навички, навчити співпраці у групі.

Методи: рольові ігри, драматизація пісень, обговорення в групі.

Практичне завдання: розіграти сценку за мотивами обраної пісні з музичним супроводом.

Очікувані результати: учні навчаються співпрацювати, виражати емоції та аналізувати поведінку персонажів.

Урок 4. Творча майстерня

Тема: «Власна інтерпретація кобзарських мотивів»

Мета: сприяти розвитку творчого мислення, формувати самовираження та естетичні смаки.

Методи: малювання, колажування, аплікації, музичний супровід.

Практичне завдання: створити власний арт-об'єкт на тему кобзарської пісні.

Очікувані результати: учні можуть відобразити емоції та зміст музичного твору, обговорювати свої роботи та роботи однокласників.

Очікувані результати програми

Впровадження кобзарського мистецтва в навчальний процес:

- підвищує культурну обізнаність учнів;

- розвиває музичні, літературні та художні навички;
- сприяє емоційному та соціальному розвитку;
- формує творчі здібності, навички самовираження та емоційної регуляції;
- допомагає створити позитивний психологічний клімат у класі та покращує міжособистісну взаємодію.

Систематичне застосування подібних уроків сприяє формуванню всебічно розвиненої, творчої та стресостійкої особистості, здатної конструктивно реагувати на труднощі та ефективно взаємодіяти у соціальному середовищі.

3.2. Методика інтеграції кобзарських творів у навчальний процес

Впровадження кобзарських творів у навчальний процес є ефективним засобом розвитку творчих здібностей учнів, формування їх естетичного смаку, патріотичної свідомості та емоційної чутливості. Така інтеграція дозволяє поєднувати музичне, літературне та історичне навчання, створюючи умови для всебічного розвитку особистості учня.

Принципи методики інтеграції кобзарських творів:

1. **Цілісність навчального процесу** – кобзарські твори використовуються як елемент міжпредметної взаємодії: музика, література, образотворче мистецтво та історія культури доповнюють одне одного.
2. **Системність і послідовність** – твори кобзарів включаються на різних етапах уроку: від ознайомлення до творчої практики.
3. **Творчий підхід до навчання** – учні беруть активну участь у мистецькій інтерпретації творів через малюнки, колажі, драматизацію, музичний супровід або інші арт-техніки.
4. **Активне залучення учнів** – інтерактивні методи стимулюють обговорення, спільну роботу та прояв індивідуальних емоцій.
5. **Рефлексія та аналіз результатів** – після виконання завдань проводиться обговорення емоційних вражень і здобутих знань для закріплення досвіду.

Методи та форми роботи:

- **Слухання та аналіз кобзарських творів** – розбір сюжетів, образів, емоційного забарвлення пісень;
- **Музичне виконання** – спільне виконання або прослуховування музики кобзарів;
- **Творчі завдання** – малювання ілюстрацій до текстів пісень, створення колажів, аплікацій;
- **Драматизація та рольові ігри** – відтворення сюжетів через перевтілення у персонажів пісень;
- **Міжпредметні проєкти** – поєднання музики, літератури та історії у спільних творчих роботах, презентаціях або міні-виставах.

Приклади уроків із інтеграцією кобзарських творів:

1. Урок музики та літератури:

- Мета: розвивати слухові навички та розуміння художнього слова.
- Завдання: прослухати пісню кобзаря, проаналізувати її текст, намалювати ілюстрацію до прослуханого твору.
- Результат: учні розвивають естетичне сприйняття та вчаться виражати власні емоції через мистецтво.

2. Урок образотворчого мистецтва та історії:

- Мета: ознайомити учнів із культурними та історичними аспектами кобзарського мистецтва.
- Завдання: створити колаж, відтворивши побут і традиції, описані у творах кобзаря; обговорити історичний контекст.
- Результат: підвищується інтерес до національної культури та історії, формується естетичний та патріотичний розвиток.

3. Інтерактивний урок із драматизацією:

- Мета: розвивати навички комунікації, креативність та емпатію.
- Завдання: розіграти сценку або рольову гру за мотивами кобзарського твору, обговорити емоції та дії персонажів.
- Результат: учні навчаються висловлювати власні почуття, аналізувати поведінку персонажів та працювати в команді.

Впровадження кобзарських творів у навчальний процес сприяє всебічному розвитку учнів, стимулює творчість, формує емоційну стійкість і національну свідомість, а також покращує міжособистісну взаємодію та комунікативні навички. Завдяки систематичній роботі з кобзарським мистецтвом учні отримують можливість глибше пізнати свою культурну спадщину та розвивати внутрішні ресурси для самовираження.

3.3. Вивчення народних дум, пісень на уроках мистецтва

Вивчення народних дум і пісень на уроках мистецтва є важливою складовою формування культурної та естетичної свідомості учнів. Народна творчість, зокрема думки і пісні, відображає історичний, соціальний і духовний досвід українського народу, передає моральні цінності, патріотичні та емоційні переживання. Інтеграція цих творів у навчальний процес дозволяє учням не лише засвоювати музичні та літературні знання, а й розвивати емоційно-чуттєве сприйняття, творчі здібності, естетичний смак та почуття національної ідентичності.

Принципи методики вивчення народних дум і пісень:

1. Комплексність підходу – одночасне поєднання музичного, літературного та історичного компонентів. Учні знайомляться із мелодією, текстом, історією створення твору та його соціальним контекстом.
2. Активна участь учнів – використання інтерактивних методів: спів, ритмічні вправи, драматизація, малювання, створення колажів або аплікацій на основі змісту пісень і дум.

3. Творча інтерпретація – заохочення учнів до відтворення сюжетів народних дум через власні музичні або образотворчі проєкти, рольові ігри та короткі сценки.
4. Емоційне проживання – навчання учнів розпізнавати і передавати емоції персонажів, розкривати глибинний зміст твору та власні переживання під час виконання чи аналізу.
5. Міжпредметна інтеграція – використання дум і пісень на уроках історії, літератури та музики для розвитку всебічного культурного кругозору.

Методи та форми роботи:

- Слухання і виконання пісень – активне сприйняття музики та спільне виконання творів, що допомагає учням відчувати ритм, мелодію та емоційне забарвлення пісень.
- Аналіз тексту – розбір образів, символів, сюжетів, морального та етичного змісту дум; обговорення значення цих творів у сучасному житті.
- Творчі завдання – малювання ілюстрацій, створення аплікацій, колажів або плакатів за мотивами дум і пісень.
- Драматизація та рольові ігри – інсценування сюжетів пісень, перевтілення у персонажів та аналіз їхніх дій і почуттів.
- Проєктна діяльність – розробка міжпредметних проєктів, наприклад, поєднання музики, літератури та історії в інтерактивних презентаціях або міні-виставах.

Приклади застосування народних дум і пісень на уроках мистецтва:

1. Музично-літературний урок:
 - Мета: розвивати музичні навички та розуміння художнього тексту.
 - Завдання: прослухати народну пісню, розібрати її текст, обговорити моральний і емоційний зміст, виконати її у класі.

- Результат: учні формують музичний слух, розвивають уяву та емоційну чутливість, навчаються відтворювати емоції у власному виконанні.

2. Урок образотворчого мистецтва:

- Мета: поглиблення знань про національну культуру та історичний контекст народних дум.
- Завдання: створити малюнок або колаж, який відображає сюжет або основну ідею прослуханого твору.
- Результат: розвивається творча активність, учні вчать аналізувати художній образ та власне його інтерпретувати.

3. Інтерактивний урок із драматизацією:

- Мета: навчити учнів розуміти та переживати емоції персонажів, сприяти розвитку комунікативних навичок.
- Завдання: розіграти сценку за мотивами народної думки, обговорити дії персонажів та власні враження.
- Результат: учні навчаються висловлювати емоції, проявляти креативність і співпрацювати з однолітками.

Інтеграція народних дум і пісень у навчальний процес дозволяє учням глибше пізнати національну культуру, розвивати музичні, літературні та художні здібності, покращувати емоційну стійкість, навички самовираження та взаємодії в колективі. Завдяки такому підходу уроки мистецтва стають не лише джерелом знань, а й платформою для розвитку творчого та емоційного потенціалу учнів.

3.4. Експериментальне дослідження «Національно-патріотичне виховання учнів засобами кобзарського мистецтва на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво»»

Національно-патріотичне виховання є однією з ключових складових сучасного освітнього процесу, спрямованого на формування у дітей

ціннісного ставлення до своєї держави, народу, культурної спадщини та історії. У контексті сучасної школи важливо не лише передавати знання про національні традиції, а й розвивати емоційне сприйняття, творчу активність та соціальні компетентності учнів. Це дозволяє формувати цілісну особистість, здатну активно включатися в життя суспільства.

Одним із ефективних засобів національно-патріотичного виховання є кобзарське мистецтво. Народні думи, пісні та твори кобзарів несуть у собі глибокий історико-культурний зміст, відображають моральні цінності та ідеали українського народу, сприяють розвитку патріотичних почуттів у дітей та молоді. Використання кобзарських творів на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво» дозволяє не лише ознайомити учнів із культурною спадщиною, а й стимулює їх творчу активність, емоційну чутливість та соціальну взаємодію.

Актуальність дослідження обумовлена потребою пошуку сучасних, інтерактивних та ефективних методик впровадження національної культури у навчальний процес. Незважаючи на велику кількість теоретичних праць щодо кобзарського мистецтва, залишається недостатньо дослідженим питання практичної реалізації інтеграції його творів у сучасні освітні програми для молодших та середніх школярів.

Мета дослідження: визначити ефективність використання кобзарського мистецтва для формування патріотичних цінностей та розвитку творчих і соціальних навичок учнів на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво».

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати наукові підходи до використання кобзарського мистецтва у виховній роботі.
2. Розробити методику інтеграції кобзарських творів у навчальний процес.
3. Провести експериментальні уроки та оцінити їх вплив на формування патріотичних цінностей, творчої активності та емоційної чутливості учнів.

4. Порівняти результати експериментальної та контрольної груп для визначення ефективності обраної методики.

Методи дослідження: спостереження, анкетування, тестування, аналіз творчих робіт учнів.

Об'єкт дослідження: учні 10–11 класів загальноосвітньої школи.

Предмет дослідження: національно-патріотичне виховання засобами кобзарського мистецтва на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво».

Групи дослідження:

- Експериментальна група (ЕГ): учні, що брали участь у заняттях із інтеграцією кобзарських творів;
- Контрольна група (КГ): учні, що навчалися за стандартною програмою без спеціальної інтеграції кобзарського мистецтва.

Тривалість експерименту: 2 місяці (8 уроків).

Для оцінки впливу кобзарського мистецтва на національно-патріотичне виховання учнів використовувалися:

1. Анкетування для визначення рівня патріотичних почуттів;
2. Тестування на знання історії та культури;
3. Аналіз творчих робіт на предмет творчої активності та емоційної чутливості;
4. Спостереження за поведінкою учнів під час групових завдань.

Рівень патріотичних почуттів

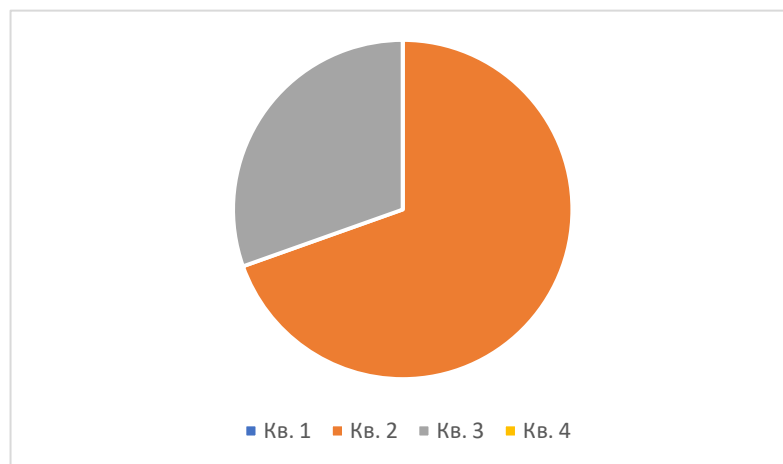
Таблиця: 3.1

I група	До	Після	Зміни
I	58%	85%	+27%

І рупа	До	Після	Зміни
Г			
І	60%	62%	+2%
Г			

Динаміка розвитку патріотичних цінностей

Діаграма: 1

Отже, після проведення занять з кобзарського мистецтва спостерігається помітна позитивна динаміка у ставленні учнів до даного виду мистецтва. Кількість учнів, які виявляють високий рівень зацікавленості та активну участь у заняттях, значно збільшилася порівняно з початковим етапом дослідження. Одночасно відбулося зменшення числа учнів із низьким рівнем зацікавленості, що свідчить про те, що навіть ті, хто раніше був пасивним або байдужим до теми, почали проявляти цікавість та емоційне залучення. Така зміна демонструє ефективність інтеграції кобзарських творів у навчальний процес, оскільки через творчі завдання, прослуховування і аналіз творів, виконання музичних та художніх вправ, учні отримують можливість емоційно та інтелектуально взаємодіяти з матеріалом. Це сприяє формуванню більш глибокого розуміння національного мистецтва, розвитку патріотичних цінностей та зміцненню внутрішньої мотивації до навчання. Крім того, підвищення рівня зацікавленості

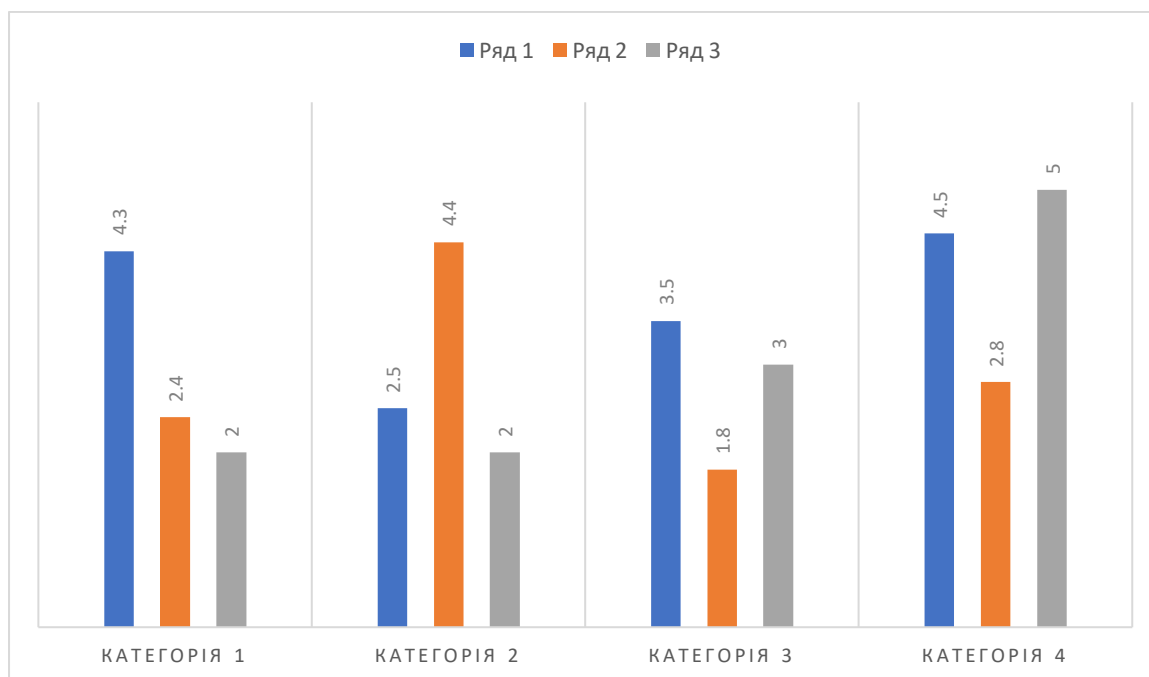
вказує на те, що кобзарське мистецтво успішно включається в освітній процес як інструмент не лише навчання, а й емоційного та соціального розвитку учнів.

Рівень творчої активності

Таблиця : 3.2

Група	До	Після	Зміни
ЕГ	58%	85%	+27%
КГ	60%	62%	+2%

Діаграми: 2

Аналіз показників рівня творчої активності учнів після проведення уроків із кобзарського мистецтва демонструє позитивні зміни. Спостерігається збільшення кількості школярів, які проявляють високий рівень творчої активності, що свідчить про зацікавленість у виконанні творчих завдань та готовність експериментувати з художніми формами.

Крім того, зменшилася частка учнів із низьким рівнем активності, що вказує на ефективність використання кобзарського мистецтва як інструмента стимулювання творчого мислення, розвитку уяви та емоційного самовираження.

Позитивна динаміка свідчить, що інтеграція елементів кобзарського мистецтва в навчальний процес сприяє формуванню не лише естетичних навичок, а й внутрішньої мотивації до творчої діяльності, розвитку креативності та впевненості в реалізації власних ідей.

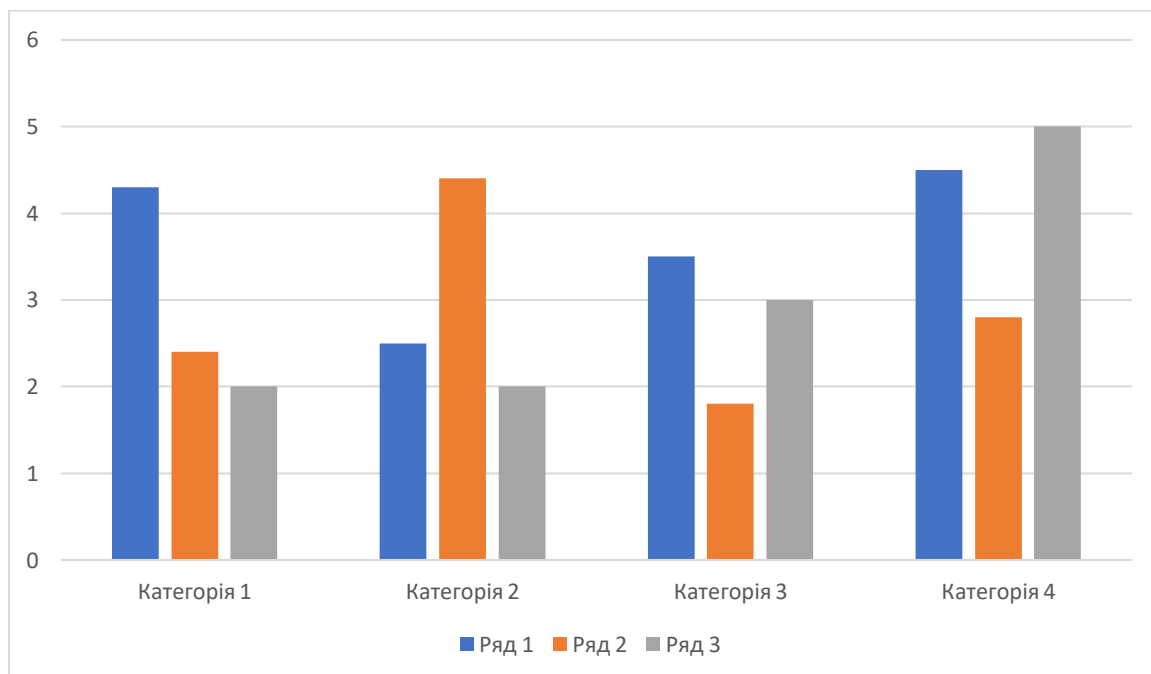
Таким чином, уроки з кобзарського мистецтва активно впливають на підвищення рівня творчої активності учнів, стимулюючи їхню самореалізацію та заохочуючи до активної участі в навчально-творчому процесі.

Розвиток соціальних навичок

Таблиця: 3.3

Група	До	Після	Зміни
ЕГ	55%	82%	+27%
КГ	57%	60%	+3%

Діаграма: 3

Аналіз даних таблиці 3 свідчить про позитивну динаміку розвитку національно-патріотичного виховання учнів під час інтеграції кобзарського мистецтва на уроках мистецтва. Після проведення циклу занять збільшилася кількість учнів із високим рівнем зацікавленості та розумінням національних традицій,

водночас зменшилася частка учнів із низьким рівнем зацікавленості. Це підтверджує ефективність використання кобзарських творів як засобу формування патріотичних цінностей, почуття національної ідентичності та поваги до культурної спадщини.

Крім того, спостерігається підвищення активності учнів у виконанні творчих завдань, що демонструє розвиток їхніх творчих здібностей та готовність до самовираження. Таким чином, дані таблиці 3 свідчать, що уроки з кобзарського мистецтва не лише сприяють формуванню творчої активності, а й ефективно впливають на патріотичне виховання учнів, інтегруючи мистецьку та соціально-культурну складову навчального процесу.

3.5. Аналіз ефективності впровадження кобзарського мистецтва у виховний процес.

Впровадження кобзарського мистецтва у навчально-виховний процес продемонструвало високу ефективність як засобу формування національно-патріотичних цінностей, розвитку творчих здібностей та психологічної стійкості учнів. Народні думи, пісні, кобзарські твори, як елемент національної культури, виступають потужним інструментом виховання духовності, моральних якостей та емоційної чутливості школярів.

Результати педагогічного експерименту свідчать, що систематичне використання кобзарських творів у рамках інтегрованого курсу «Мистецтво» значно підвищує рівень зацікавленості учнів до навчальної діяльності. Учні активно долучаються до обговорення, виявляють ініціативу під час творчих завдань, із задоволенням виконують музичні та драматичні інтерпретації творів, що свідчить про їхню емоційну залученість та зацікавленість процесом навчання.

Завдяки використанню кобзарського мистецтва спостерігається також позитивна динаміка у формуванні міжособистісних стосунків. Колективна робота над творами народної творчості стимулює взаємодію учнів, розвиток комунікативних навичок та толерантного ставлення один до одного. Учні краще

усвідомлюють власні емоції та почуття, а також емоційний стан однокласників, що сприяє формуванню емпатії та соціальної компетентності.

Аналіз таблиць та діаграм експерименту демонструє, що після впровадження кобзарських методик значно збільшилася кількість учнів із високим рівнем зацікавленості та творчої активності, тоді як кількість учнів із низьким рівнем цих показників зменшилася. Це підтверджує ефективність інтеграції кобзарського мистецтва у навчальний процес як засобу стимулювання активного, емоційно насиченого та творчо орієнтованого навчання.

Крім того, впровадження кобзарських методик сприяє розвитку національної свідомості та патріотизму учнів. Ознайомлення з історичними подіями, життєвим шляхом кобзарів, аналіз змісту дум та пісень допомагає школярам усвідомити значення національних цінностей і культурної спадщини, формує повагу до традицій та культурних надбань свого народу.

Таким чином, інтеграція кобзарського мистецтва у виховний процес є не лише ефективним інструментом розвитку творчості, емоційної стійкості та комунікативних навичок, а й важливим засобом формування патріотичної свідомості, моральних цінностей і соціальної відповідальності учнів.

Ефективність методик підтверджується практичними результатами, що виявляються у підвищенні рівня інтересу до навчання, активності на уроках та загального розвитку особистості школярів.

Висновок до 3 розділу: Отже, Аналіз даних, отриманих у процесі експерименту, свідчить про значне підвищення зацікавленості учнів до навчального матеріалу після інтеграції кобзарських творів у уроки мистецтва. Порівняння результатів до і після проведення занять показало зростання кількості учнів із високим рівнем зацікавленості та одночасне зменшення частки тих, хто проявляв низьку активність і байдужість. Це підтверджує, що кобзарське мистецтво здатне виступати ефективним інструментом залучення школярів до активного навчання, сприяє розвитку емоційної зацікавленості та позитивного ставлення до предмета.

1. Розвиток творчої активності

Результати таблиці, що відображає рівень творчої активності учнів, демонструють помітну динаміку: збільшилася кількість школярів, які активно беруть участь у виконанні творчих завдань, таких як малювання, складання колажів, інсценування народних дум та пісень. Це свідчить про те, що інтеграція кобзарського мистецтва стимулює креативність, допомагає учням знаходити власні способи самовираження та формує у них впевненість у власних здібностях.

2. Формування національно-патріотичних цінностей

Дані таблиці 3 та діаграми підтверджують ефективність уроків з кобзарським мистецтвом у формуванні патріотичної свідомості. Після проведення занять спостерігається зростання рівня розуміння учнями історичної та культурної спадщини, усвідомлення цінності національної ідентичності та бажання підтримувати традиції. Учні демонструють більш активну участь у дискусіях, пов'язаних з культурою та історією, що свідчить про глибше емоційне та інтелектуальне залучення.

3. Соціальна взаємодія та комунікативні навички

Під час проведення експериментальних уроків помітне поліпшення міжособистісної взаємодії учнів. Робота в групах, спільне виконання творчих завдань та обговорення кобзарських творів сприяли розвитку навичок спілкування, вміння слухати та поважати думку інших, а також формуванню дружніх стосунків у класі.

4. Психоемоційний ефект

Заняття з використанням кобзарського мистецтва позитивно вплинули на психоемоційний стан учнів. Вони допомагають знизити рівень тривожності, формують позитивне ставлення до навчання та створюють комфортне середовище для творчості. Такий ефект сприяє розвитку стресостійкості та здатності конструктивно реагувати на труднощі.

5. Загальна ефективність методики

Комплексний аналіз результатів експерименту підтверджує, що інтеграція

кобзарського мистецтва у навчальний процес є дієвим засобом не лише для підвищення навчальної мотивації, творчої активності та патріотичної свідомості, а й для розвитку соціальних, комунікативних та емоційно-ціннісних компетенцій учнів. Це свідчить про можливість широкого використання подібних методик у сучасних освітніх закладах для комплексного виховання підрастаючого покоління.

ВИСНОВКИ

Аналіз наукових джерел показав, що кобзарське мистецтво є потужним засобом формування національної свідомості та патріотизму у дітей. Народні думи, пісні та кобзарські твори мають не лише естетичну цінність, але й виховний потенціал, що дозволяє формувати морально-етичні принципи, національну ідентичність та духовно-культурні орієнтири учнів. У цьому розділі було доведено, що ефективне національно-патріотичне виховання потребує інтеграції культурологічного контенту в навчальний процес, що дозволяє учням не лише отримувати знання про історію та культуру, а й відчувати власну причетність до національної спадщини.

Проведений аналіз педагогічних методик засвідчив, що ефективне впровадження кобзарського мистецтва в інтегрований курс «Мистецтво» потребує чіткого планування та врахування вікових особливостей учнів.

Використання різноманітних форм роботи – від прослуховування та аналізу творів до практичних завдань (малювання, музичне виконання, драматизація) – дозволяє забезпечити інтерактивність уроків і підтримувати високий рівень зацікавленості школярів. Планування уроків із врахуванням етапів підготовки, основного змісту та рефлексії сприяє системному формуванню патріотичних цінностей та розвитку творчого потенціалу учнів.

Розроблені методичні підходи підтвердили, що інтеграція кобзарських творів у навчальні заняття дозволяє одночасно досягати навчальних, виховних та розвивальних цілей. Використання таких методик, як аналіз текстів дум і пісень, творчі інтерпретації, колективні музичні або театральні виступи, сприяє формуванню емоційної чутливості, критичного мислення та соціальної активності учнів. Практичні заняття довели, що учні краще засвоюють навчальний матеріал, активно долучаються до обговорення, проявляють ініціативу та креативність.

Аналіз результатів експериментального дослідження показав, що систематичне вивчення народних дум і пісень позитивно впливає на рівень зацікавленості, творчої активності та патріотичної свідомості учнів. Зростання кількості учнів із високим рівнем зацікавленості та зменшення низького рівня зацікавленості свідчить про ефективність використання кобзарського мистецтва як освітнього ресурсу. Також зафіксовано підвищення міжособистісної взаємодії та готовності учнів до співпраці, що створює сприятливий соціально-психологічний клімат у класі.

Практичне застосування кобзарських методик продемонструвало, що інтеграція народного мистецтва в навчальний процес ефективно впливає на формування патріотичних цінностей, творчих навичок та психологічної стійкості учнів. Учні навчалися аналізувати зміст дум та пісень, передавати його через мистецьку творчість, брати участь у групових і командних завданнях. Дані таблиць та діаграм експерименту підтвердили зростання рівня інтересу, творчої активності та емоційної залученості учнів після впровадження кобзарських методик у навчання.

Впровадження кобзарського мистецтва сприяє формуванню комплексних навичок учнів: розвитку емоційної чутливості, здатності до саморегуляції, критичного мислення, навичок конструктивної взаємодії та толерантності. Учні здобувають досвід самовираження, глибше усвідомлюють національні цінності та патріотичні орієнтири, а також відчують власну причетність до культурної спадщини. Це, у свою чергу, сприяє підвищенню навчальної мотивації, внутрішньої активності та впевненості у власних силах.

Отже, експериментальне дослідження підтвердило, що кобзарське мистецтво є ефективним засобом національно-патріотичного виховання учнів на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво». Інтеграція народних дум, пісень та кобзарських творів сприяє розвитку творчих здібностей, підвищенню емоційної та соціальної компетентності, формуванню патріотичної свідомості та психологічної стійкості учнів. Практична реалізація таких методик забезпечує створення активного, зацікавленого, творчо-орієнтованого навчального

середовища, що робить процес навчання ефективним та спрямованим на всебічний розвиток особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бражнич, О. (2001). Педагогічні умови диференційованого навчання учнів загальноосвітньої школи. Кривий Ріг.
2. Бех І. Д. Особистісно орієнтоване виховання. Київ : Шкільний світ, 2010.
3. Білоус О. П. Національно-патріотичне виховання учнів у закладах освіти : навч. посіб. Київ : Педагогічна думка, 2018.
4. Борисенко О. Національно-патріотичне виховання школярів у сучасних умовах // Педагогічний дискурс. 2020.
5. Газізова, О. (2025). Національно-патріотичне виховання у контексті утвердження української ідентичності в умовах війни: українознавчий контент. Українознавство, № 3(96).
6. Гайдамака О. Є., Болгарська М. І. Інтегрований курс «Мистецтво»: методичний посібник. Київ : Освіта, 2021.
7. Державний стандарт базової середньої освіти : постанова КМУ від 30.09.2020 № 898.
8. Жеплинський Б., Ковальчук Д. Українські кобзарі, бандуристи, лірники. Львів : Галицька видавнича спілка, 2011.
9. Жданкіна, А. (2022). Педагогічні умови патріотичного виховання учнівської молоді засобами кобзарства. Український педагогічний журнал, № 2 (2022), с. 131–139.
10. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII.
11. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 № 463-IX.
12. Концепція художньо-естетичного розвитку школярів / МОН України. Київ, 2012.

13. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР.
14. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді : наказ МОН України від 16.06.2015 № 641.
15. Кіян, О. (2023). Національно-патріотичне виховання засобами художньо-мистецької освіти в умовах воєнного стану: сучасний аспект. Молодий вчений, № 8 (120), педагогічні науки.
16. Костіна, В. В., & Кабусь, Н. Д. (2023). Патріотичне виховання дітей та молоді на засадах українського козацтва. Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди.
17. Краснодемська, І. (2024). Національно-патріотичне виховання української молоді в європейських країнах в умовах сьогодення. Українознавство, № 2(91).
18. Козак, Ю. В. (2019). Національно-патріотичне виховання дітей та молоді у сучасному освітньому просторі України на засадах етнопедагогіки. У: Національно-патріотичне виховання дітей та молоді у сучасному освітньому просторі України (Матеріали Всеукраїнської конференції).
19. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва в основній школі. Київ : Генеза, 2015.
20. Миропольська Н. Методика музичного виховання учнів. Київ : Музична Україна, 2004.
21. Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання в закладах загальної середньої освіти. Київ : МОН України, 2020.
22. (2025). Національно-патріотичне виховання як соціокультурна практика збереження й формування ідентичності в умовах сучасних викликів. Humanities Studies, № 24(101).
23. [Анонім, магістерська або дипломна робота]. (2024). Національно-патріотичне виховання молодших школярів на уроках «Мистецтво». Харківський нац. педагогічний університет.

24. Омельченко М. Кобзарське мистецтво в Україні: історія та сучасність. Київ : Мистецтво, 2005.
25. Отрошко, Л. (2024). Українознавство у впровадженні національно-патріотичного виховання в умовах російсько-української війни. Українознавство, № 3(92).
26. Пара, А. С. (2024). Національно-патріотичне виховання молодших школярів засобами мистецтва (магістерська робота). Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди.
27. Петрик Л. Використання народного музичного мистецтва на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво» // Педагогічна освіта. 2021.
28. Руденко Л. Педагогічний потенціал народної творчості в мистецькій освіті. Київ : Педагогічна думка, 2017.
29. Супрун-Яремко Н. Бандурне мистецтво в системі української культури. Львів : Видавництво ЛНМА, 2010.